

Hoe leerlingen beeldbronnen interpreteren

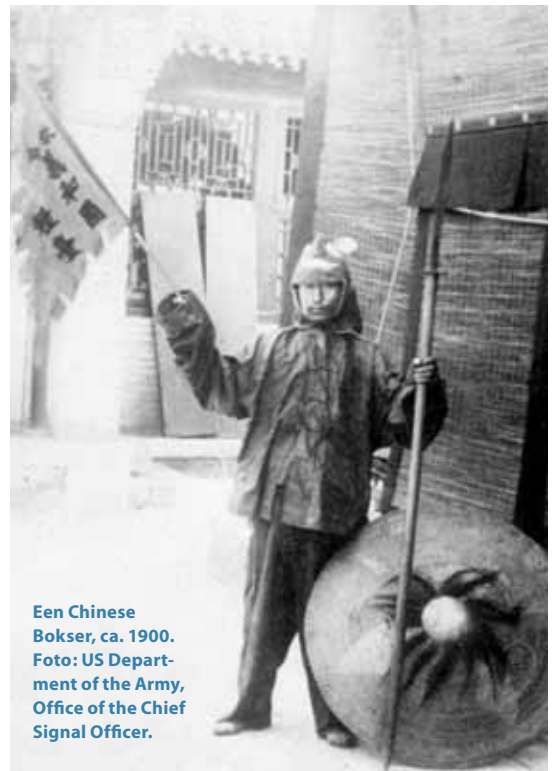
Een belangrijk onderdeel van historisch denken is het vermogen om beeldbronnen te kunnen interpreteren. Maar voor leerlingen blijkt dit vaak behoorlijk lastig. Welke handvatten kun je als docent bieden om het interpretatievermogen van leerlingen te verbeteren? En welke tools kunnen leerlingen het beste gebruiken om beeldbronnen optimaal te bestuderen?

Volgens Jane Card zijn beeldbronnen ten opzichte van tekstbronnen extra interessant. Card stelt dat het scala aan mogelijke interpretaties makkelijk discussies oproept waarmee het historisch denken wordt gestimuleerd.¹ Eerder onderzoek van Arnoud Aardema, Harry Havekes en Jan de Vries toont aan dat leerlingen bij het interpreteren van beeldbronnen snel genoeg nemen met één antwoord. Volgens hen zijn leerlingen zich vaak niet bewust hoe hun antwoord tot stand komt en wat de kwaliteit van hun antwoord is.² Uit eigen ervaring constateer ik ook dat leerlingen vaak overhaast te werk gaan. Het omschrijven van beeldelementen wordt als lastig ervaren en het lezen van een toelichting bij een bron gebeurt niet altijd voldoende nauwkeurig.³ Ook bemerk ik dat het interpretatievermogen van mijn leerlingen uiteenloopt per type beeldbron. Spotprenten blijken lastiger om te analyseren dan foto's. Maar ook ogenschijnlijk simpele bronnen zoals schilderijen worden door leerlingen getypeerd als 'vaag'. In dit artikel geef ik een voorbeeld van een activerende werkvorm die docenten kunnen gebruiken in de onderwijspraktijk.⁴

Hoe leerlingen redeneren

In mijn onderzoek stond de vraag centraal hoe leerlingen redeneren als zij verschillende typen historische beeldbronnen interpreteren. Hierbij onderzocht ik of het geven van extra informatie over beeldbronnen en historische context zou leiden tot een ander historisch inzicht. Daarbij was het de vraag of leerlingen hun inzicht zouden bijstellen of juist bevestigen. Voor het onderzoek gebruikte ik gemixte onderzoeksmethodes: een hele-taak-eerst, een vragenlijst en de kwadrant werkvorm.⁵

Mijn onderzoek is uitgevoerd tijdens twee lessen van vijftig minuten met twaalf leerlingen uit vwo 6 van het Scala College in Alphen aan den Rijn, waarbij in duo's werd gewerkt. Ik selecteerde verschillende soorten beeldbronnen (foto, schilderij, spotprent en politieke cartoon) over de Bokseropstand in China (1899-1901). De Bokseropstand wordt niet uitgebreid behandeld

Een Chinese Bokser, ca. 1900. Foto: US Department of the Army, Office of the Chief Signal Officer.

in het geschiedenishandboek, maar sluit wel aan op de kennis en contexten van tijdvak acht en het kenmerkende aspect 'het modern imperialisme en de industrialisatie'. Ik koos bewust voor een historisch onderwerp dat onderbelicht wordt in handboeken, want daardoor bekeken leerlingen de beeldbronnen met gelijkwaardige voorkennis. Ik selecteerde verschillende beeldbronnen om discussie tussen leerlingen te stimuleren. De beeldbronnen handelen over verschillende gebeurtenissen tijdens de Bokseropstand. Zo symboliseert een foto een periode van terechtstellingen van Boksers door de Chinese overheid, handelen de spotprent en politieke cartoon over de politieke verhoudingen, en geeft een schilderij een historische veldslag weer. Bij het selecteren heb ik rekening gehouden met de verschillende interpretatiemogelijkheden door te kiezen voor materiaal waarop zowel Aziatische als Europese figuren zijn afgebeeld.

1 J. Card, 'Talking pictures: exploiting the potential of visual sources to generate productive pupil talk', *Teaching History* 148 (september 2012) 40, 41, 44.

2 H. Havekes, J. de Vries en A. Aardema, 'Actief historisch denken, werkvormen die leerlingen motiveren en diverse aspecten van historisch denken actief laat inzetten', *Hermes*, jaargang 13, nr. 6 (september 2009) 16-20.

3 Dit is gebaseerd op toetsresultaten van havo 4- en vwo 4-leerlingen gedurende mijn stage.

4 Andere werkvormen waarbij beeldbronnen systematisch worden geanalyseerd zijn onder meer gepubliceerd in de serie *Actief Historisch Denken*. Goed uitvoerbare praktijkvoorbeelden zijn ook te vinden in diverse publicaties van Jane Card.

5 Bij hele-taak-eerst maken de leerlingen een taak waarbij verschillende leerdoelen samenkomen in plaats van de gebruikelijke kleine deelopdrachtjes. Concrete voorbeelden zijn te lezen in: F. Janssen, H. Hulshof en K. van Veen, *Uitdagend gedifferentieerd vakonderwijs. Praktisch gereedschap om je onderwijsrepertoire te blijven uitbreiden* (Leiden 2016).

Voorkennis

Het eerste lesuur startte klassikaal door het gezamenlijk lezen van een tekst over de Bokseropstand, zodat alle leerlingen beschikten over dezelfde voorkennis. Hierna volgde ronde één. De leerlingen kregen een opdrachtenblad met vragen en een bronnenboekje. In dit boekje stonden vier bronnen zonder een toelichting. Het opdrachtenblad startte met twee hele-taak-eerst vragen, waarbij leerlingen bij de eerste vraag moesten aangeven welke afbeeldingen volgens hen het beste de situatie van de Bokseropstand weergeven. Bij de tweede vraag gaven de duo's aan welke twee beeldbronnen opgenomen moeten worden in een historisch artikel over de Bokseropstand. Na deze hele-taak-eerst vulden leerlingen het opdrachtenblad in. Zij gaven antwoord op vragen over het soort bron, uit welk land de maker mogelijk afkomstig was en waarom de bron was gemaakt. Tot slot bepaalden leerlingen waar een beeldbron moest staan in het kwadrant. Daarbij konden zij op de verticale as kiezen tussen feit of een mening. Op de horizontale as moest een keuze worden gemaakt tussen de alliantie of China.

Meer informatie

In het tweede lesuur kregen de leerlingen opnieuw een bronnenboekje en een opdrachtenblad. In het bronnenboekje stonden dezelfde vier afbeeldingen maar dit keer voorzien van de titel, het jaartal, informatie over de maker en een toelichting over de beeldbron en publicatie. Vervolgens beantwoordden leerlingen een aantal standaardvragen en plaatsten ze de vier beeldbronnen opnieuw in het kwadrant. Tot slot volgden opnieuw de twee vragen die eerder waren gebruikt voor de hele-taak-eerst. Leerlingen bepaalden opnieuw welke afbeelding het beste de Bokseropstand weergaf en beargumenteerden welke twee afbeeldingen zij zouden opnemen in een historisch artikel over deze opstand. Om de kwaliteit van interpretatie te kunnen bepalen heb ik een scoreoverzicht opgesteld met meetbare kwaliteitseisen. De score van antwoorden liep uiteen van nul tot drie. Bij de inhoud zijn de volgende punten geanalyseerd: het kijken naar de bron, het kunnen geven van een beschrijving, op basis van deze beschrijving een bron kunnen interpreteren, deze interpretatie kunnen koppelen aan voorkennis, en een beeldbron op de juiste plek plaatsen in het kwadrant. Door de antwoorden uit ronde één en twee met elkaar te vergelijken kon ik analyseren of leerlingen hun antwoorden gunstig bijstelden na het krijgen van extra informatie. Daarnaast kon ik analyseren of het bieden van meer informatie zorgde voor kwalitatief betere antwoorden van de vragenlijst.⁶ Een voorbeeld van een kwaliteitsverbetering is te zien bij het analyseren van een foto waarbij een Bokser als gevangene staat afgebeeld. Voor het

beargumenteren van de plaats van de beeldbron in het kwadrant kreeg dit duo twee punten voor het antwoord: 'Dit is een foto waarop een gevangene is te zien die wordt vastgehouden. Hij heeft mogelijk een misdaad gepleegd en wordt terechtgesteld voor zijn daden. De maker komt waarschijnlijk uit China en was een aanhanger van Cixi. De maker wil laten zien wat er gebeurde als je bij de alliantie hoorde. De bron is waarschijnlijk gemaakt om mensen bang te maken, en aan te geven wat de gevolgen zijn als je voor de alliantie was. De foto moet daarom bij China en feit.'⁷ In ronde twee werd de kwaliteit van het antwoord door dit duo verbeterd doordat zij nieuwe kennis gebruikten als 'bewijs' en dit vervolgens koppelde aan de voorstelling op de beeldbron. Het duo kreeg voor het onderstaande antwoord drie punten: 'Op de beeldbron, een foto, is een bokser te zien die de doodstraf kreeg. De bron is een voorbeeld van een feit omdat het door een professionele fotograaf en oorlogsjournalist is gemaakt. De bron is gemaakt om verslag te doen ►

Linda van Valen studeerde geschiedenis aan de Universiteit Leiden en behaalde in januari 2017 cum laude haar eerstegraads onderwijsbevoegdheid aan het ICLON.

6 De kwaliteitscriteria en scoreoverzichten zijn te lezen in Linda van Valen, *Van kijken naar begrijpen. Het interpreteren van verschillende beeldbronnen en historische perspectieven in het geschiedenisonderwijs*. Dergelijke criteria zijn een handige middel om objectief antwoorden te kunnen beoordelen.
7 Dit citaat verwijst naar beeldbron 1 tijdens ronde één.

'China, de taart van koningen ... en keizers.' Franse politieke cartoon uit 1898. Koningin Victoria, keizer Wilhelm II, tsaar Nicolaas II, de Franse Marianne en een Japanse samurai verdelen de 'taart' van China. Een karikaturale ambtenaar van de Qing-dynastie probeert hen tevergeefs te stoppen.

■ Dit citaat verwijst naar beeldbron 1 tijdens ronde twee.

De Chinese cartoon geeft de westerse krachten weer die China omringen. De Russische beer valt aan uit het noorden, de Britten zijn de tijger met de bulldogkop. Ook te zien: de Franse kikker, de Amerikaanse adelaar en de Japanse zon. Andere Europese landen zijn onderin weergegeven, ze wachten hun kans af om China binnen te vallen, ca. 1900.

over de omstandigheden rondom de Bokseropstand. De bron moet daarom in het kwadrant worden geplaatst bij feit-alliantie, omdat het een foto is die werd gemaakt door een Amerikaan.⁷⁸ Op basis van de kwaliteitscriteria constateerde ik dat dat leerlingen die in ronde één lager scoorden dan drie punten, zich in de tweede ronde vrijwel allemaal verbeterden.

Betere antwoorden

Uit de steekproef komt naar voren dat leerlingen antwoorden over beeldbronnen gunstig bijstellen als er nieuwe informatie wordt gegeven en dat dit ook zorgt voor kwalitatief beter onderbouwde antwoorden. Leerlingen zijn door het systematisch beantwoorden van vragen beter in staat om een beeldbron zorgvuldig te bestuderen. Het interpreteren van beeldbronnen vinden leerlingen vaak lastig en elk type beeldbron kent zijn eigen uitdagingen. Het is van belang dat leerlingen in aanraking komen met verschillende soorten beeldbronnen. Motieven van de maker of opdrachtgever(s) kunnen sterk verschillen, en dat

geldt ook voor de manier waarop een beeldbron wordt ingezet.

Om het ontwikkelingsvermogen van leerlingen voor het interpreteren van historische beeldbronnen te stimuleren is het aan te bevelen om tijdens geschiedenislessen gebruik te maken van gestructureerde hulp. Het ontwikkelen van een vaste methodiek helpt leerlingen om zich beter voor te bereiden op beeldbronnen in toetsen en examens. Gestructureerde hulp helpt ook bij het optimaliseren van onderwijs op maat. Door antwoorden te analyseren met kwaliteitscriteria kun je als docent in het vervolg beter rekening houden met verschillende niveaus van historisch denken tussen leerlingen en het aanbieden van beeldbronnen.

De verschillende scores van interpretaties en plaatsing van beeldbronnen in het gebruikte kwadrant tijdens ronde twee, laten zien dat dit een geschikte werkvorm is om het historisch denken van leerlingen zichtbaar te maken.

Niveaoverschillen

De kwaliteitsverschillen van antwoorden en argumenten gaven goed de individuele niveaoverschillen weer van het historisch denken binnen de klas. Daarmee is een kwadrant in mijn optiek een geschikte werkvorm om inzicht te krijgen in niveaoverschillen tussen leerlingen. Op basis van antwoorden kun je beeldbronnen nog beter afstemmen op specifieke leerlingen. Ook maakt deze werkvorm het beter mogelijk om leerlingen te coachen op vaardigheden van historisch denken. Een kwadrant is daarmee voor docenten een goed hulpmiddel om in opvolgende lessen beter te kunnen differentiëren. Daarnaast biedt een kwadrantwerkvorm veel mogelijkheden voor het voeren van een klassengesprek of discussie. Tijdens het beantwoorden van vragen over de maker en zijn motief, waren er volop onderlinge discussies in duo's, en later ook tussen meerdere duo's. De plaats van een beeldbron binnen een kwadrant in combinatie met een vragenlijst, hielp leerlingen om informatie te ordenen en hun mening beter onder woorden te brengen met gegronde argumenten. Zodoende werd het beter mogelijk om historisch denken verder te ontwikkelen. Het zichtbaar maken van historisch denken hoeft niet lastig te zijn. Met een vragenlijst en kwadrant heeft een docent concrete handvatten om interpretatievaardigheden en het historisch denken van leerlingen verder te ontwikkelen. ■

Meer weten?

De vragenlijst, de bijbehorende beeldbronnen en de kwaliteitscriteria voor het interpreteren van historische beeldbronnen die Linda van Valen gebruikte, zijn te vinden op www.vgnkleio.nl.